

РЕЦЕНЗИЯ

на
докторската дисертация на Десислава Добрева
на тема: „Етически аспекти в междуличностната комуникация във виртуална среда -
социална мрежа Facebook (2003-2016 г.)”
с научен ръководител проф. дфн Иванка Мавродиева

Рецензент: Проф. д.пс.н. Толя Стоицова
Нов български университет

Представеният за рецензиране дисертационен труд е структуриран в четири основни глави, придружени с увод, заключение, библиография и приложения. Много добро впечатление правят използваните литературни източници, които са 158 на брой на български и английски език плюс основни по проблематиката Интернет материали. В приложение са представени диаграми, използваните от докторанта анкети, приносните моменти в дисертационния труд и публикациите. С приложенията, текстът на дисертацията обхваща 302 стандартни страници.

Добросъвестно е събран голям обем от източници. Докторантът познава много добре научната литература в областта, в която разработва темата на дисертацията си.

В увода коректно са представени актуалността на проблема, обектът и тезата на изследване, както и използваната методология. Отлично впечатление ми направи, че докторант Добрева още в увода изследва проучеността на проблематиката, с която се занимава в дисертацията като по този начин читателят се убеждава в дисертабилността на темата.

Без да преразказвам съдържанието на главите, ще поставя само няколко акцента. Първата глава е изцяло теоретична. Тя прави обзор върху историята на реториката като логически препраща към нейните съвременни измерения. Прецизно са представени значими съвременни теоретици в реториката като Хайм Перелман, Кенет Бърк, Стивън Тулман и други. В методите за убеждаване коректно са разграничени трите нива – вербално, невербално и визуално. Главата завършва с обобщение и изводи, какъвто всъщност е стилът на докторанта за всяка отделна част от дисертацията. От първата глава

разбирам, че докторант Добрева притежава сериозно умение да подбира, свързва логически и интерпретира различен тип теории.

Втората глава се фокусира върху друг основен конструкт, фигуриращ в заглавието на разработваната тема, а именно – възникването, тенденциите и перспективата на развитие на социалните медии. Заглавието още на първия параграф „Интернет като нова социална география” показва креативитета и находчивостта на дисертанта. Тази глава проследява етапите в развитието на социалните медии. Не е пренебрегнат въпросът за историята на социалните медии преди те да възникнат онлайн (1994 – 2004). И разбира се, детайлно са анализирани в исторически и съвременен ракурс най-популярните социални медии като Facebook, LinkedIn, YouTube и други. Напълно обоснован е изводът, който прави докторант Добрева, че “социалните медии и тяхното развитие, предлагат изобилие от възможности и потенциални проблеми за изследване и науката за тях постепенно, но сигурно се утвърждава като обществено значима и утилитарна дисциплина, с право заслужаваща отделеното ѝ внимание.” (с. 108 от дисертацията)

Логично, третата глава изяснява следващия основен проблем в темата, а именно – етичните аспекти на комуникацията във виртуална среда. Особен интерес представляват параграфите за дефинирането на компютърната етика, нейната същност, проблемът за интелектуалната собственост, особено актуален за нашата страна, не по-малко значимият проблем за интернет сигурността и киберпрестъпленията. За мен най-съществени са анализите на докторанта по отношение на съвремените етични виждания за социалните мрежи, както и изясняването на проблемите в сигурността на комуникацията в интернет средата и личната отговорност.

Четвърта глава специфицира цялостния теоретичен анализ, предложен в предходните три глави като избира за пример най-разпространената социална медия Facebook. Това е и най-авторската част от дисертацията – „Facebook комуникацията в етичен аспект, изразена чрез вербални и визуални реторични аргументи.“ Като изследовател, идващ от сферата на социалната психология и по-специално различните видове комуникация в социума, оценявам най-високо тази последна глава, която съдържа емпирично изследване.

Прецизно и подробно е обоснована методиката на изследването, която включва качествени анализ – наблюдение и дискурс анализ, и количествени анализ провеждане на анкетно проучване, чиито данни са обработени статистически с популярния за социални науки пакет SPSS.

Качественият анализ е добре представен, илюстриран подходящо със снимков материал от Facebook. Значими са изводите, които прави докторантът, особено тези за несъзнаването на опасността от киберпосегателство, буквализма на изказа във Facebook, както и неосъзнатото използване на реторични похвати и несъблюдаването на конкретни етични норми.

Приложената анкета е структурирана в две анкетни карти, чиито отговори на въпросите в тях дават възможност да се обработят количествено. Както самият докторант пише, анкетата, сама по себе си, „представява вид етически похват” (с. 163 от дисертацията). Освен закритите въпроси, в анкетите се дава възможност на изследваните лица за свободен отговор. Анкетирани са общо 55 човека, от контингент 205 потребители на социалната мрежа Facebook, съставляващи списъка с контакти на автора на разработката. Резултатите са представени в таблици и графики по реда на въпросите в анкетните карти.

Обобщенията и изводите, не малко на брой, от с. 254 до с. 257 са значими, някои от тях любопитни, други очаквани, а трети – притеснителни. От любопитните за мен, например е, че сред потребителите на Facebook по-активни са жените (с. 254); очаквано по-активни потребители на Facebook са младите хора на възраст между 21 и 30 години. От притеснителните изводи ще дам за пример обобщението, че „съществува голяма вероятност потребителите на социалната мрежа да приемат покани за виртуални приятелства твърде импулсивно или необмислено.” От друга страна, някои от обобщените изводи от анкета 2 като, че ли противоречат на цитирания от мен извод, макар в различен аспект. Например, изводи 1. и 2. на с. 256, които визират, че “мнозинството от хората подхождат изключително предпазливо относно споделянето на информация за себе си” и, че “повечето потребители във Facebook изпитват реални опасения относно злоупотребите с/в интернет и виртуалното пространство”. Заслуга на докторант Добрева е формирането на „препоръки за безопасно и етично общуване в социалната мрежа Facebook” (с. 265).

Или, основният текст на дисертацията на докторант Десислава Добрева представя цялостен изследователски цикъл – от теория, през методики и емпирични изследвания и анализ на резултатите от тях до формулирането на принципни препоръки за безопасно и етично ползване на социалната мрежа Facebook.

В заключението се правят основни изводи от цялостния труд като се подчертава постигането на заявените в увода цели, осъществяването на задачите и доказването на основната теза.

Авторефератът от 31 страници отговаря на дисертационното съдържание. Приносните моменти са разделени на 2 части – теоретични и методични. Приемам петте от шестте формулирани приноса. Въздържам се за третия, който е посочен в теоретичната част. Трудно се възприема като принос какъвто и да е обзор, макар и да е върху слабо известен в България аспект на проблематика, какъвто безспорно е случаят с компютърната етика.

Публикациите по темата са сериозни – четири научни статии и три други материала, свързани с проблематиката на разработката.

Преди заключението искам да изкажа удовлетворението си, че основната част от забележките ми по време на апробацията на дисертацията са отчетени. Това ми показва, че дисертантът е отворен към страничен научен поглед и е способен да възприема необходимостта от корекции, т.е. да се учи. Искам да маркирам две бележки само. Едната ми се струва особено важна за представянето на бъдещите количествени изследвания на докторат Добрева:

1. Става въпрос за това, че някои от таблиците във втора глава биха били по-намясто, ако фигурират в приложенията. Така текстът в главата щеше да не се прекъсва и да е по-четивен. Същото със сигурност се отнася за фиг. 27, 28, 29 и 30 от глава четвърта – създадените в SPSS променливи и етикети, още повече, че скриншотът не може да се прочете. Има и няколко таблици и фигури от статистическата програма, които не е прието да се поставят в текста. Например, таблици с честотите на отговорите и липсващите такива (на професионален жаргон „мисингите“), както и изчисляването на хи-квадрати и разпределения, например, фиг.79. Всички тези първични данни, които SPSS буквално „бълва“,

са за ориентация на изследователя в резултатите и интерпретацията им. В международните научни списания първичните данни не се публикуват и в приложенията. За дисертация е допустимо, но не в основния текст. За в бъдеще предлагам на докторанта да прегледа международни списания, в които има статии с прилагане на статистическата програма SPSS и внимателно да се запознае с представянето на данните в текста.

2. Въпреки, че съдържанието на автореферата отговаря на дисертационния текст, то трябва да е идентично с това на дисертацията, а не да се преформулират частите и параграфите. Могат да не се изброяват параграфите и подпараграфите, но заглавията на главите е необходимо да фигурират изписани по същия начин, както в дисертацията.

Заключение:

Докторант Десислава Добрева представя сериозно разработен теоретико-емпиричен дисертационен труд с изводи, подкрепени от резултатите на прецизно проведено изследване. Добрева доказва тезата си, че много от потребителите на Facebook изпитват осъзната необходимост от наличие на норми на поведение в социалната мрежа. Специално искам да отбележа и отличния език и стил, на който е написана дисертацията – строго научен и едновременно с това – ясен и разбираем. Бележките ми, по-скоро насочени към бъдещото развитие на докторанта като изследовател, не омаловажават безспорните достойнства на труда.

Авторефератът пресъздава съдържанието на дисертацията с приносите в нея. Докторантът има необходимите публикации по темата. За мен без съмнение трудът удовлетворява и най-високите изисквания за исканата степен и затова предлагам на уважаемите колеги от научното жури да присъдим образователната и научната степен „Доктор“ на Десислава Добрева за дисертацията ѝ „Етически аспекти в междуличностната комуникация във виртуална среда – социална мрежа Facebook (2003-2016 г.)”

20.09.2016

Рецензент:

Проф. д.пс.н. Толя Стоицова